

László Gyula gergelyező vendiákjai

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának tanácstermében 1980. március 14-én ültük meg ünnepélyes külsőségek között László Gyulának, a magyar régészet Atyamesterének 70. születésnapját (Új Írás, 1980/6. szám). Titkon abban bizakodtunk, hogy már ez alkalommal átnyújthatjuk az Acta Archaeologica László Gyulának ajánlott 1980. évi összevont kötetét (32. kötet/1—4. szám), ugyanis ebben a vaskos tomoszban tanítványainak egy csoportja szépséges népvándorlás, honfoglalás és középkori leleteket adott közre, hogy ezzel is méltóképp tisztelegjen egykori professzorának. Nem kerülhetett ekkor kezébe a magyar régészet nagymúltú folyóiratának, az Archaeologiai Értesítőnek az a száma sem (1980/2. szám), amely szűkszavúan számot ad László Gyula eddigi életművéről. A szakmai folyóiratok megjelenését nem sikerült a nevezetes dátumhoz időzíteni, ezek az 1980. évfolyamú kötetek jó másfél éves késéssel, csupán néhány hónapja hagyták el a nyomdát. Időközben megjelent a László Gyula által képviselt régészeti-néprajzi módszert elemző írás is (Valóság, 1982/3. szám). A legcélszerűbbnek az látszott, ha e jubileumi gyűjtemények csokrát az immár 72. életévét betöltő Mesternek együtt nyújtjuk át. A szűkebb körű összejövételnek ezúttal nem az egyetem, hanem a Magyar Nemzeti Múzeum középkori osztálya adott keretet. Az intézménynek az a részlege, amelynek László Gyula évekig gazdája volt, mielőtt katedróját visszanyerve, végleg az egyetemre távozott. Ott, abban a szobában ünnepeltük, ahol valaha ő, meg a „szegény emberek régészetének” másik kiváló képviselője, az azóta már elvesztett Méri István, az egykori hűséges barát megszállottan dolgozott. Óhatatlanul felidéződött a vissza már nem hozható múlt. A középkori régészet két nagy — személyiségében ugyan eltérő, de azonosan gondolkodó — alakjának egykori együttes jelenléte... Alulírott számára a pályakezdés, az indíttatás időszaka. Újból elmerenghettünk a Tanítómester és a tanítványok viszonyán, mindazon, amit a szűkebb szakmai ismeretekén túl is nyújtottak. Az alábbi köszöntő — gyarló, dőre módon — ebből akar valamit kifejezni. 1982. március 12-én hangzott el, Nagy Szent Gergely napján, a 72 esztendő László Gyula régészprofesszor születésnapjának ünneplésén.

Kedves Gyula Bátyám!

Akárhogy is nézem, a tanítványok most összegyűlt csoportjának én vagyok a doyenje. Búsíthatna, hogy ezt nem valami érdemdús munkásság tanúsítja, csupán a Bóna Pistáénál egy fél évvel korábban keltezett keresztlevél, de a tényeken ez mit sem változtat: 1929-es születésem révén a legszűkebb időköz, voltaképp csupán egy jó fél nemedéknyi időszak választ el korban tőled. Így pusztán az éltesebb tanítványok legidősebbjeként érzem magam indíttatva arra, hogy megszólaljak a mai napon, 1982. március 12-én, két nappal azelőtt, hogy betöltöd 72. életévedet. Az Akadémiai Kiadó jóvoltából a 70. születésnapodra szerkesztett kötet, valamint munkásságod kurta méltatása, sőt Fodor Pistának módszeredről írt szép tanulmánya is ez alkalommal kerül ünnepélyesen kezedbe, tehát voltaképp még mindig a 70. életévedet ünnepeljük, az idő kerekét visszapergetve, mintha azt valóban meg lehetne állítani. Igen, mi itt mindannyian két évvel idősebbek lettünk, mint 1980. március 14-én, amikor legutóbb vett körül tanítványaid gyűrűje; ugyanakkor Te megmaradtál 70 éves örökifjúnak, ahogy azt a megkésett kiadványok hírül adják.

Ez persze az igazságnak csak a fele, mert a veled való találkozásokon varázsos módon magunk talán még inkább visszafiatalodunk: felidéződnek mindannyiunkban az egyetemi évek, amikor — olykor bizony meglehetősen zordon idők között — az ifjúság egészséges életöztönével léptük át 18—20 évesen a Tanszék küszöbét, és — sorsunk szerencséjére — megismerkedtünk veled. Valamennyiünk számára az ifjúságot jelented, amelyet persze nagyon különböző időpontokban éltünk át, de én csakúgy, mint a másik, a legfiatalabb is: László Gyula közelségében. Ha szemeddel rajtunk végigpásztázol, talán előtted is leperog, hogy nagyjából milyen időrendi sorban is szegődöttünk tanítványaiddá, és miként bocsátottál útnak bennünket szellemiekkel, életbölcsessel megrakottan.

Munkássággal, érdemeiddel e kis közösség számára előhozakodni aligha volna helyénvaló, hiszen nemcsak ők ismerik azt jól, de műveid széles olvasótábora is. Nem árt azonban — némileg tán rendhagyó módon — eltöprengenünk kissé afölött, mi is magunknak e kis szűkebb csoporttal való viszonya, mi az, ami összefűz, összetart bennünket.

Talán abból indulhatnék ki, hogy az istentelennek, de legalábbis eretneknek kiáltott Jean-Paul Sartre, korunk nagy bölcseleje egy elgondolkoztató mondatot vetett papírra az egyénnek a világban való létéről a „Zárt ajtó” című drámájában, miszerint: „*a Pokol — az a Többiek*”. Sartre persze minden munkájában fájdalomosan sötét képet fest a Világról, a Földön oly magára hagyatott, egyedüllétre, elszigeteltségre, elszemélytelenedésre, kiüresedésre, állandó szorongásra kárhözhatott emberről. Mivel mindenkinek sajátos *Én*-je van, az egyedekre bomló társadalomban szerinte elérhetetlen a vágyott harmónia, az összhang; az egyének és érdekeik folytonos összeütközése a természetes. Márpedig az *Ég* felettünk üresen tátong; az Isten csupán a magányos és folytonos szorongásban élő ember leleménye, vágyálom tehát, hogy a Mindenható utat mutasson és elbírálja cselekedeteinket. Nincs égi jel, nincs ujjsmutatás, a döntés joga az emberé. Azok ítékeznek csak felettünk, akikkel belakjuk ezt a bús világot, elvontabban fogalmazva: azok, akik az *Én* számára *Mások*ként jelennek meg, akik jártunkban-keltünkben fürkészve ránkmerednek — ők mérik meg tetteinket. Cselekedd akár a jót, akár a rosszat — *Mások* közönye, tartózkodása, elmarasztaló ítélete az ember valódi Passiója. A Pokol tehát Sartre, ez „ateista hívő” számára nem valami elvont fogalom, hanem nagyon is megragadható valóság: *Mások* létezése és ítélete. Kínsszenvedésünk itt zajlik le, ezen a földgolyóbison.

Tévedés ne essék: magam itt Sartre véleményét tolmácsoltam. Hogy az *Ég*nek van-e Magasrendű Lakója, avagy a Világra Ügyelő Férfi, a Teremtő — nevezzük bárhogy — valóban csak képzeletünk csalóka ábrándképe-e, ezt itt nem lehet feladatunk megvitatni. Ez a mélységes titkok-titka a világból való kimúlásunkig, vagy még azon túl is. Sartre fejtegetéseire azért utaltam, mert nagy sugalló erővel vall a mi zaklatott világunkról, vívódásainkról, belső nyugtalanságunkról. Ha tovább forgatjuk a „kétkedés kiválasztottjának” gondolatait, némi hiányérzetünk, kételyünk mégis támad. Az igaz, hogy a földi valóság nem éppen felhőtlen, akad itt gyötrelmem, kudarc, szomorúság bőven, de itteni tartózkodásunk legborúlátóbb megítélésével is el kell ismerni, hogy az elszenvedett sérelmeket, néha borzalmakat is felemelő pillanatok, enyhülést hozó helyzetek szakítják meg. És ha a Pokol kínjait a Többiek okozzák, úgy a dolgok logikája szerint a Földön megvalósuló édeni szakaszoknak ugyancsak *Mások* lehetnek a létrehívói. Azok, akik nem megvetően, kájanál, sandán sunyítva tekintenek ránk, hanem megértően, biztatóan; olyanok, akik nem bűneinket fürkészik, hogy felvéssék emlékezetükbe vagy káderlapjainkra, hanem erényeinket tartják számon. Akik fészekmeleget tudnak biztosítani, megértéssel vesznek körül, akiknek társaságában oldódik a szorongás, az elhagyatottság érzése, akik az önmegvalósítást szorgalmazzák, sejtetvén a célt és az ahhoz vezető utat, hiszen mindenkinek saját élete egyszeri kalandját kell vagy kellene megvalósítania.

A *Mások* tehát — szerintem — korántsem sorolhatók egyöntetűen az ellenséges sötét erők közé, hanem sokszor a tisztát, nemeset, a fény birodalmát, szinte-szinte a

földre leszállott Égieket is megtestesíthetik. Mert azért vannak, akik azon fáradoznak, hogy életünket megédesítsék vagy legalábbis elviselhetővé tegyék. Ilyenek például a szülők, a tágabb család, néhány valódi barát, jó szándékú munkatárs, jóakaró — de mindenképp elsők között sorolható ide egy olyan nagyhatású, igazi személyiséget sugárzó Tanítómester, amilyen Te voltál és vagy számunkra, Gyula Bátyám. A Te könyveidből, munkáidból jutottunk leginkább a „bölcsség táplálékához”, mert pontosan 300 évvel a cseh Comenius Ámos János Patakra érkezése után — az ő módjára — tudtad, mi kell 1950-ben nyiladozó értelmünknek. Előadásaidon beavattál minket a kutatás módszerébe, hogy miként lehet a régmúltat felidézni, szinte közelhajolva az egykori alkotó és gondolkodó emberhez, olykor mélytudatába is belesve, hogyan lehet őket szólásra bírni. És ha már vallottak, miként kell felfogott és értelmezett üzeneteiket a jelen emberéhez, a néphez, nemzetéhez továbbítani, közvetíteni. Ahhoz a tágabb közösséghez, amelyből mi is vétettünk, vagyis a Mások azon csoportjához, akik sok mindent hordoznak a mi *En*-ünkből. Dölyfös félremagyarázás volna úgy vélekednünk, hogy a népnek van ránk szükség. Ellenkezôleg: magunkba szállva azt kell felismernünk, hogy mi vagyunk e közösségre rászorulva, hiszen csak a közös ügy szolgálata szabhat irányt tetteinknek. Azt kell újra és újra tudatosítanunk önmagunkban és másokban, határainkon túl is, világszerte a hozzánk tartozókban, sőt más népekben is, amit Te és író-gondolkodó barátaid immár négy évtizede Szárszón hangoztatatok: minden népnek a saját nemzeti műveltségén alapuló, erőszak és alávetettség nélküli rendet kell teremtenie a saját portáján. A nemzeti művelődés sajátosságaihoz pedig hozzátartozik a múlt, a népi műveltség kezdeteinek és fejlődési menetének ismerete, amelyhez némi adalékkal a régészet is hozzájárult.

Nos, efféle világformáló, emberiség- és nemzetmentő gondolatok is ki-kicsendültek előadásaidból, írásaidból, és akik itt körülülnek, ezekből mind kaptak útra-valóul. Ez a kis társaság éppen ezért nem egy egyszerű „sorozat”, „széria”, akiket csupán az tart valamiképp össze, hogy különböző időpontokban egyazon egyetem padjait köptették és azonos szakma művelésére nyertek képesítést, hanem — a sartré-i értelemben véve is — a legtisztább fogalmak szerinti csoportot alkotják. Jórészt az kovácsolja össze őket, amit őléd tanultak, hiszen ehhez — egyéniségük feladása nélkül, sőt másságuk hangsúlyozása mellett is — önkéntesen, erkölcsi indítatásból csatlakozhattak, ettől remélve egyedi egyetemes kalandjuk kiteljesedését. És az csak szerencse, hogy e csoportnak nincsenek szervezeti-intézményi-hatalmi-testületi keretei, hanem ez valóban az egyének szabad akaratából létrejött önkéntes társulás, már-már a közösség olyan magva a miénk, a hön áhított szabadság testet öltése révén, amelyről csak utópisztikus gondolkodók álmodoztak valaha.

Vajon egy Tanítómester érhet-e el ennél többet?!

Kedves Gyula Bátyám! Merő véletlen, hogy köszöntésed valóságos születésnapodról, március 14-ről, amely most vasárnapra esik, erre a péntekre került, hiszen ennek egyedüli oka, hogy ez a születésnapod előtti utolsó munkanap. Csakhogy — Bálint Sándor „Ünnepi Kalendáriumából” tudom —, különös mód nevezetes nap ám ez a mai március 12., hiszen Nagy Szent Gergely napja van, a régi Julián-naptár alapján a napjegyenlőség ideje, a télből tavaszba forduló nap ünnepe, amikor a szőlőt metszeni kezdték a szőlősgazdák, hogy a tőkéről elegendő nemes bort szűrjenek. Jeles nap volt azonban ez a mai más szempontból is, hiszen Nagy Szent Gergely volt középkori iskoláink legkedveltebb védőszentje, erre a késői napra esett — azokban a boldog időkben — a tavaszi félév kezdete. A diákok ilyenkor felvonultak, parádés tavaszköszöntőjük volt a *gergelyjárás* vagy *gergelyezés*. Most, ősi szokás szerint, afféle gergelyező vén diákként mi is eléd járultunk, hogy közösen kántáljuk el néked az egyik Gergelyi Versezetnek — az alkalomhoz illő — egyetlen sorát:

„Jó mesterünk vagyon, kit Isten megáldjon...”

Isten éltesse a mi 72 esztendősen is — a kiadványok tanúbizonysága szerint — 70 évesnek maradt Tanítómesterünket, mondjuk örvendezve, hogy ezen alkalmat is együtt ülhettük meg. Sok-sok szép születésnapot kíván korosodó pályatársai nevében is

egy vén diák

DIENES ISTVÁN

Jékely Zoltán fejfájára

*Meddig zokogsz bennem, mély hegedű?
Sohase szűnsz meg, zsongó fájdalom?
Ha elpusztít e sajjás egy napon,
tovább sírsz akkor is, mély hegedű?*

(Jékely Zoltán: A láthatatlan hegedűhöz)

E láthatatlan hegedű birtokosát, melyen „egyéni léte titkos muzsikáját” fél évszázadon át megszólaltatta, Jékely Zoltánt 1949 tavaszán ismerhettem meg személyesen, amikor idegzetében ismét lobot vetett, s bizony megint nem ok nélkül, a szorongás, hogy itt van az ideje újra az utolsó szó keresésének, mert ismét „világszél sepri az ember nyomát, / düledék minden embertani korszak”. Meghívót kézbesítettünk neki, Lator Lászlóval ketten, mint ifjú Eötvös-kollégisták a volt kollégistának, egy végórait élő kollégium utolsó, hagyományos kabaré-előadására. A Széchenyi Könyvtár Hírlaptárának egyik belső, levegőtlen helyiségében kellett felkeresnünk, ahol a padlón feltornyozott és megsárgult régi újságok kazlából kiválogatni és rendbe rakni a másod-, harmadpéldányokat volt a hivatása Jékelynek. Hús-vér mivoltában ekkor, ebben a környezetben pillantottam meg az „utolsó trubadúrt”, a „nimfa-hajszoló pásztorfiút”, akinek a műveit: az „álomban született versek édességét” s az „elfoszló agy-protuberanciákat” fiatalabb költőtársa, Kormos István elragadtatott felolvasásaiból ismertem már. — Megőrülök! — kapott a fejéhez, köszönés helyett, és mély sóhajjal mutatott maga köré. Kész kabaré volt ez is, ez a poros, dohszagú, köhögésre ingerlő környezet, középpontjában a rotációs közt guberáló költővel, s egyáltalán nem idézte a „legszebb formáját a létezésnek”, az „álmodozás egy könyvtárról” világát, hol „nagy lelkekkel találkozik naponta” a földi ember. Ugyan miért őriz meg az emlékezet évtizedeken át egy ilyen hétköznapi pillanatot, amelynek valódi dimenzióiról legfeljebb a Lét „megfoghatatlan tragikumának a liláját” a groteszkben, a hétköznapi porában is kigyújtó Jékely-vers tudósíthatna igazi hitellel? Talán mert — in minimis Deus est maximus — ebben az önmagában jelentéktelennek tetsző emlékből ütött szíven azon nyomban — megismerkedésünk első pillanatában — Jékely Zoltán napi sorsának és költői nagyságának példátlan, durva kontrasztja.

„Az életben csodást, nagyot akartam — vontam meg 1944 apokaliptikus nyarán, személyes élete tragikus felezőjén, sorsának visszahatólagos, de volta-képpen a jövőre is érvényes egyenlegét —, tévelyegtem kéjben, kínban, viharban, fájdalomban szászor ajkamba martam.” A hétköznapi, polgári életlehetőségek és az ősemberkedvű vágyak, a civilizációs kényszerek és a bronzkori